

POKLONSTVO KRALJEVA MICHAELA NEIDLINGERA U KOTORU

Rajko Vujičić

UDK 75.034.7 (430: 497.16 Kotor) "16": 929 Neidlinger, M.
Izvorni znanstveni rad
Rajko Vujičić
Pomorski fakultet, Kotor

Autor objavljuje sliku Poklonstvo kraljeva iz riznice kotorske katedrale. Na temelju novopronađenog potpisa slika je djelo Michaela Neidlingera (1624-1700) koji je djelovao u Nürnbergu, Amsterdamu i Veneciji. Kotorska slika je naručena kod umjetnika za njegova boravka u Veneciji i prvo je objavljeno Neidlingerovo djelo iz tog razdoblja.

Poštovanom učitelju i dragom prijatelju akademiku Kruni Prijatelju u povodu njegova jubileja ove retke posvećujem.

U riznici kotorske katedrale sv. Tripuna čuva se jedna velika slika na platnu s prikazom Poklonstva kraljeva, koja je već odavno skrenula na sebe pozornost po svojim dimenzijama (182 x 442 cm) i solidnosti izvedbe. Znalo se da se nekad nalazila u crkvi sv. Nikole koja je koncem prošlog stoljeća stradala u požaru, a slika je svakako još ranije bila dospjela u katedralnu crkvu.¹

Njeno se autorstvo nekritički dovodilo u vezu s Tizianom, da bi nakon toga dugo vladalo mišljenje kako bi to moglo biti djelo nekog sljedbenika Paola Veronesea, ako ne i originalno djelo samog majstora.² Čak se ni vrhunski poznavalac evropskog slikarstva kao što je bio Giuseppe Fiocco nije snašao u atribuiranju ove slike. On je, doduše, uz stanovit oprez, pomišljao da bi kotorsko *Poklonstvo kraljeva* »moglo biti rad mletačkog slikara Giuseppea Diamantinija (1626-1705), učenika Pietra Muttonija, nazvanog Della Vecchia«.³

¹ Sada se ova slika nalazi u Zavodu za zaštitu spomenika kulture, jer su na katedrali još u toku sanacioni radovi od oštećenja u potresu 1979. godine.

² N. Luković, *Freske i slike katedrale sv. Tripuna*, 800 godina katedrale sv. Tripuna u Kotoru (1166-1966), Kotor (1966), str. 67.

³ Isto, str. 68 i pismo G. Fiocca don Niku Lukoviću od 28. 04. 1959. koje se danas nalazi u ostavštini N. Lukovića na Prčanju.

Tako se mislilo sve do prije nekoliko godina, kada se slika zbog konzervatorskog tretmana našla u Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Kotoru. Tada je u donjem lijevom uglu zamijećen potpis autora ispisan koso prema gore - Michael Neidlinger.⁵ Bilo je to ne malo iznenađenje, jer se radilo o slikaru o kojemu se barem u našim prostorima - nije ništa znalo. Tek konzultirajući stare leksikone s imenima umjetnika došli smo do nešto podataka o slikaru, koje ovdje iznosimo.

Michael Neidlinger je rođen u Nürnbergu 1624. godine. Slikarstvo je učio kod Georga Straucha koji je tada u Nürnbergu imao uglednu radionicu i brojne učenike.⁶ U njega je Neidlinger naukovao od 1639-1644, znači u dobi od 15 do 20 godina.⁷ Nakon toga prelazi u Amsterdam i radi u radionici Jacoba Adriaensza Backera, bliskog prijatelja Rembrandtova.⁸ Izgleda, sudeći barem po kotorskoj slici, da je Backer znatno utjecao na formiranje Neidlingerova slikarskog jezika, a ovaj je svoje amsterdamsko iskustvo prenio u Veneciju, gdje ga susrećemo kao »slikara oltara za crkve u Veneciji«.⁹ Tu je i umro 27. listopada 1700. godine.¹⁰

O njegovu boravku i slikarskoj aktivnosti u Veneciji veoma se malo zna. Spominje se njegov »dugi boravak« u tom gradu, te da je radio slike za tamošnje crkve, od kojih se poimence navodi samo crkva sv. Ane.¹¹ Kako ta venecijanska crkva već odavno nije u kultu, ne zna se što je bilo s Neidlingerovim slikama iz nje.¹² Vratit ćemo se zato kotorskoj pali kao, za sada, jedinom sigurnom polazištu za vraćanje iz zaborava toga, čini nam se, zanimljivog slikara.

Kotorsko *Poklonstvo kraljeva* pripada onom »raspričanom« ikonografskom tipu te teme koja je naročito u doba baroka bila veoma omiljena i često prikazivana kao uskovitlana kompozicija s mnoštvom aktera i scenskih efekata. Bogorodica, punačka žena zrelije dobi, sjedi odjevena u haljinu s nešto naglašenijim prorezom oko vrata, dok joj je plavi ogrtač nehajno obavijen oko

⁴ Konzervatorske radove na slici uradio je mr. Vasilije Mustur s ekipom.

⁵ Ispod potpisa slikara kojeg ovdje donosimo u kalku nalazi se još jedna riječ. Najvjerojatnije se radi o riječi »fece«.

⁶ H. Bosch, Die Nürnberger Maler, ihre Lehrlinge, Probestücke, Vorgeher u. s. w., Mitteilung aus dem Germanischen Nationalmuseum (Nürnberg) 1899, S. 148, 149.

⁷ Isto, S. 142-143. Na ovaj izvor mi je skrenuo pažnju kolega dr. Kurt Löcher iz Germanisches Nationalmuseum u Nürnbergu, na čemu mu i ovom prilikom zahvaljujem.

⁸ Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, Leipzig 1931, Band 25 (Moehring-Olivie), S. 383.

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

¹¹ E. Bénédit, Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs..., Nouvelle édition, Tome 6, p. 330 (Libraria Gründ 1953).

¹² Crkva sv. Ane nalazi se sada u vojnom kompleksu, te nam nije bio dozvoljen pristup. Prema tvrdnji sadašnjih njenih vlasnika, u njoj nema ni jednog umjetničkog djela. Crkva je inače djelo arhitekta Contina di Bernarda, završena je i posvećena 1659. godine, pa je najvjerojatnije Neidlinger upravo u to vrijeme radio za nju oltarne pale koje spominju stariji izvori.

M. Neidinger, Poklonstvo kraljeva, Kotor, katedrala

M. Neidlinger, Poklonstvo kraljeva, detalj, Bogorodica s Djetetom i prvim kraljem

tijela. Desnom rukom pridržava Dijete, dok lijevom skida s njega veo kako bi ga bolje pokazala adorantima. Mali Krist, s jedva naglašenim svetokrugom oko glave, širi ruke u gesti suzdržanosti, iznenađenja, pa čak i uplašenosti od pojave tolikog mnoštva osoba.

Josip stoji na supedaneumu desno od Bogorodice, robustan u fizionomiji, u teškom ogrtaču, oslonjen na štap. Između njega i Bogorodice leži usnulo jagnješće.

Prvi kralj kleči, raširenih ruku, sugestivno usmjerenog pogleda na Dijete-Krista ispred kojeg je odložio svoje poklone - krunu i zlatni kovčez. Na njemu je bogati brokatni ogrtač smeđe-žute boje, prožet zlatnim nitima i opšiven krznom. Drugi kralj, pročelav, snažnih crta lica, kleči držeći ruke u molitvenoj gesti, okružen paževima. Jedan od njih pridržava kadionicu, drugi krajeve bogato ukrašenog crvenog ogrtača, dok treća osoba - bradati čovjek

M. Neidlinger, Poklonstvo kraljeva, detalj, drugi kralj

muževne ljepote dan u profilu - drži jastuk s krunom. Vjerojatno je to jedan od pastira koji je na taj način »aktivno« ušao u kraljevu pratnju. Iza njega se naziru dva jedva konturirana portreta. Iznad njih stoji treći kralj, crnac u živopisnoj orijentalnoj odjeći s puno ukrasnih detalja i zlatnih ukrasa. Na glavi mu je turban i kruna, a u rukama zlatna kadionica.

Posebno zanimljiva ličnost u prvom planu jest donator, odnosno njegov portret smješten u desnom donjem uglu slike. To je čovjek u muževnoj dobi s brčićima i nešto dužom valovitom kosom. Ruke u molitvi i tijelo usmjerio je naprijed, prema Kristu i Bogorodici, dok je glavu okrenuo prema promatraču. Svakako se radi o nekom kotorskom plemiću čiji identitet, na žalost, nismo uspjeli odgonetnuti.

U pozadini, u drugom planu, prikazano je nekoliko sporednih sekvenci u kojima sudjeluje više osoba, crnaca i bijelaca iz pratnje, vojnika u raznim pozama te nekoliko konja i deva. Sasvim u pozadini nazire se neko jezero i planine dane u lazurnom sfumatu.

Iako se Neidlinger u kotorskom *Poklonstvu* uglavnom držao poznatih onovremenih ikonografskih shema te teme, ipak se tu mogu zapaziti i neke zanimljivosti. Tako, na primjer, samo drugi kralj ima kraljevsku, dok ostala dvojica imaju, zapravo, barunske krune. Izborom ovog tipa krune s izrazito oštrim završecima¹³ slikar je očito aludirao na trnovu krunu koju će jednog

¹³ Cfr. crtež barunske krune u: Hrvatska Enciklopedija, Zagreb svezak II, 1941, str. 262.

M. Neidlinger, Poklonstvo kraljeva, detalj, sv. Josip

dana ponijeti Dijete kojemu oni sada prinose poklone. Ta aluzija se upotpunjuje unošenjem u scenu usnulog jagnjeta, što je u renesansi bilo popularno, između Josipa i Marije, upravo na nivou i u blizini odložene krune prvog kralja. Vjerojatno slične simbolično-teološke poruke imaju još neki detalji. Tako se iza glavnih aktera nalazi betlehemska štalica iz koje izviruje vol i magarac, a do nje prikaz jeruzalemskog hrama, što je bio čest dekor ove teme. Međutim, ovdje slikar na jednom stupu hrama postavlja veliku kamenu kuglu i to u razini glave Djeteta-Krista. Očito se aludira na sferu i Kristu kao njezinu univerzalnom gospodararu.

No za razliku od toga, na Neidlingerovoj slici se mogu zapaziti i neki sekularizirano-pučki elementi. Tako je izgled Bogorodice, čak i za baroknu estetiku, dosta neobičan. To je punačka žena u dekoltiranoj haljini i kosom nemarno skupljenom u punđu, te tako općim izgledom više slični nekoj njemačkoj »Hausfrau« koja je zatečena naglom pojavom gostiju, nego krotkoj Spasiteljjevoj majci. U pozadini se odvija spontana sekvenca u kojoj vojnik kroti od trube usplahirenog konja, dok jedan drugi okreće leđa kako bi mu se vidio tobolac. Neobično je i to što treći kralj, koji se obično naziva Gašpar, nosi mač za pojasom. Tu je, konačno, i portret nepoznatog donatora, katorskog plemića, koji svoj pogled usmjeruje prema promatraču, a ne na prizor ispred sebe, kojemu se sklopljenih ruku obraća molitvom.

Ipak, općenito gledano, Neidlingerova slika pokazuje da ju je radio nabražen i iskusan slikar neospornog talenta. On je ovu veliku kompoziciju,

M. Neidlinger, Poklonstvo kraljeva, detalj, treći kralj

M. Neidlinger, Poklonstvo kraljeva, detalj, nepoznati donator

koja zauzima više od osam četvornih metara, sasvim uspješno impostirao, uspio je jednu vrlo opširno »ispričanu« temu prostorno dinamizirati i sjediniti u logičnu scensku cjelinu. Ceremonijalni dio, koji se odvija u prvom planu, razbija ritmički raspoređenim svijetlim efektima - bijelo jagnje, brade Josipa i prvog kralja, te posebno smjelom impostacijom mladog pratioca u kontrapostnom položaju koji, iako sporedna ličnost, prostorno zauzima središnji dio tog plana.

Michael Neidlinger

Potpis Michaela Neidlingera na slici Poklonstvo kraljeva iz kotorske katedrale

Slikar pokazuje izuzetnu minucioznost pri rješavanju draperija. Ispred skromno odjevenog Josipa i jednostavno »kostimirane« Marije odvija se čitav spektakl raskoši i mode od skupocjenog amsterdamsko-mletačko-orijentalnog tekstila prožetog zlatom i raznim ukrasnim detaljima. Nije čudno što se ova slika, kako je već rečeno, držala za djelo nekog slikara iz kruga Paola Veronesea. Sigurno je da Neidlinger nije ostao ravnodušan na tokove venecijanskog slikarstva, suvremene i minule. Zacijelo je poznavao i Veroneseova djela koja su ga širinom slikarskog postupka i minucioznošću obrade - tako bliske sjevernjačkoj likovnoj estetici - mogla pokrenuti. Međutim, čini se da je na njega presudnije utjecalo školovanje i iskustvo stečeno u Amsterdamu.

Prepoznatljivi su tragovi utjecaja Jacoba Backera, njegova amsterdamskog učitelja, bliskog prijatelja i obožavaoca Rembrandtova djela, koji je očito na svog učenika prenio poneku rembrandtsku ideju. To se u kotorskoj slici vidi, prije svega na portretu donatora u čijoj se smirenosti i naglim ozračjenjem lica naslućuju odjeci te velike holandske škole.

U svakom je slučaju kotorska slika *Poklonstvo kraljeva* zanimljivo djelo, i to iz više razloga. Radi se naime o djelu solidnih slikarskih kvaliteta. Otkrivanje potpisa njemačkog slikara Michaela Neidlingera moglo bi pridonijeti osvjetljivanju lika tog slikara čije je ovo za sada jedino poznato potpisano i sigurno atribuirano djelo. Kako je slikar duže vremena bio aktivan u Veneciji, nameće se misao da ova kotorska slika ne mora biti i jedina koju je Neidlinger uradio za naručitelje s istočne obale Jadrana. Mogla bi se, dakle, još ponegdje u Dalmaciji naći koja njegova slika, čije bi atribuiranje sada, nakon skidanja tajne s kotorskog *Poklonstva kraljeva*, bilo znatno olakšano.

L'ADORAZIONE DEI RE MAGI DI MICHAEL NEIDLINGER

A KOTOR (CATTARO)

Rajko Vujičić

Nella cattedrale di S. Trifone a Cattaro è custodito un grande dipinto su tela (182x442 cm) con una rappresentazione dell'*Adorazione dei Magi*. Si riteneva opera di un pittore veneziano vicino a Paolo Veronese. Sul dipinto, tuttavia, è stata di recente individuata la firma dell'autore - Michael Neidlinger. Svolgendo ricerche sulla personalità di questo pittore dimenticato nato a Nürnberg nel 1624, l'autore riporta ulteriori dati sullo stesso. Iniziò la sua formazione nella bottega di Georg Stranch a Nürnberg, per continuarla ad Amsterdam presso Jacob Adriaensz Backer. Fu a lungo attivo a Venezia, dove morì nel 1700. Si ricordano le sue opere nella chiesa di S. Anna, che sono andate perdute. Per ora l'*Adorazione dei Magi* è la sua unica opera nota. A giudicare dalla qualità di questo dipinto Neidlinger era un solido pittore. Su una superficie di notevoli dimensioni riuscì a organizzare perfettamente la composizione che è caratterizzata da una moltitudine di personaggi, da una sua logica interna e da numerosi effetti di chiaroscuro. Dedicò particolare attenzione alla lavorazione minuziosa dei drappaggi, e ai ritratti che risentono della sua formazione ad Amsterdam. Il donatore del dipinto, un nobile di Cattaro, il cui ritratto si trova nell'angolo destro non è stato ancora identificato.